

« zurück blättern vor »

SZTYCH subst. m., ab 1559; auch *sztich*. **1)** ‘Hieb mit etw. Spitzem, besonders einer Waffe’ – ‘pchnięcie czymś ostrym, zwłaszcza bronią białą’: 1559 GroicPorz k3, SPXVI *kthoby komu rąnę żądał [...] bądź ciętą / bądź sztychem / bądź pchnieniem*. o 1562 RejZwierz G7, SPXVI (*nagi*) *Plázowie [= nazwisko]. (-) PLázą pafzą [= pasują] Rycerze / ále pánie sztychu Iáko poczn iesz harcować / iuz tám málo śmiechu*. o 1564 MACZ 122b *Yednym sztychem kogo o gardło przyprawić*. o 1767 Pilch.Sall. 148, L *Grotu złotego sztych nieodbity*. o 1834 PT XII 324-325, SJAM *To sztych Puławskich! tak się Dzierżanowski składał, / To sztych Sawy!* – SPXVI, MACZ, CN, TR, L, SWIL, SW, DOR. **2)** ‘Gegenüberstellung, Vergleich, Zusammenstellung, Konfrontation; Gefahr’ – ‘przeciwstawienie, porównanie, zestawienie, konfrontacja; niebezpieczeństwo’: 1565 Rej.Ap 3, L *Gdy na sztych przydziesz z niedowiarki, trway w fstateczności*. o (1566) 1639 Gorn.Dw. 86, L *Cnoty zdadzą się, iakoby między sobą przeciwne były; kiedy ie pospołu iako na sztychu poftawisz, iedna drugą zdobić będzie*. o (1593) 1772 Gorn. Sen. 212, L *Nie mając nikogo, któryby z nim szedł na sztych, iako z obrońcą; oycem oycyzny, zacnemu z dawna oycu, daleko więcej przyczynił zacności*. o 1595 Janusz.Pos. A3, L *Które złoto na świecie iest takie, któreby z tym złotem naszym czyfłością, iasnością i wagą złożyłby się na sztych mogło*. o 1597 GosłCast 71, SPXVI *By dármo nieprácował / á miásto pomocy Onégo ná sztych nie zdał*. o (1638–1661) 1971 J.A.Mor.Fr. 314 *Żadna się z nim częstego potkania nie chroni / I sama się na taki sztych narazić spieszy*. o 1775–1806 Teat. 8 110, L *Łatwiej cudzą fskórę na sztych wydać, niż swoiey nadftawić*. o 1818 Walka 81-2, SJAM *Bogdajś [...] Na sztychy i siniaki nie wydał twej Muzy*. o 1947 Dobrow.S.Spart. 16, DOR *Nie chcąc rzucić na hazard wszystkiego, na sztych wystawiać całego zamysłu – chciałem się cofnąć w góry*. – TR, L (zan.), SWIL, SW (stp.), DOR (daw.). **3)** ‘Erdloch in der Größe des Spatenblattes; Spaten, Schaufel’ – ‘zagłębienie w ziemi rydla, szpadla, łopaty na całą długości ostrza; narzędzie używane w ogrodnictwie i leśnictwie do wykopywania korzeni lub sadzenia drzew’: 1573 Strum E2, SPXVI *nie może ziemié wziąć ieno iednym sztychem*. o (1691) 1907 Pot.Ogr.Fr.2 162 *wpadszy w ziemię na trzy sztychy*. o 1785 Torz.Szkl. 201, L *Ten kamień nie leży głębiéy, iak na ieden sztych*. o 1950 Cyb.Upr. 25, DOR *Korzenie długie palowe (...) które trudno jest wykopać łopatą czy widłami, wybiera się za pomocą specjalnych ciężkich sztychów, podobnych do sztychów używanych przy sadzeniu lasu*. o 1952 Żukr.Dni 35, DOR *Zabrali się z ochotą do roboty, zaryły się w ziemię łopaty. Pod warstwą próchnicy, na sztych grubą, pokazały się białawe igły, mialki piasek*. – SPXVI, L, SWIL, SW, DOR. **4)** ‘spitzes Ende, besonders einer

Waffe' – 'ostrzy koniec czegoś, zwłaszcza broni białej; szpic': 1588 Calep 281a, SPXVI *Cuspidatim – Na sztych, zakonczuwszy*. o (†1611) 1613 SyrZiel 902, SP17 *Poftrzelonemu, bądź Sztychem obrażonemu [...] po dwu tyżek pić dawać*. o (1690–1695) Mitte 18. Jh. PasPam 229r *Wrocilem się do Sze[m]beka przyłożemu Sztych do tłustego Brzucha zawoła stoy Comci winięn*. o [LBel.] (1903) 1931 Łoz.Wł.Praw. II 27, DOR *Leżącego już na ziemi poczęli rąbać; kłuc sztychami szabel*. – SPXVI, CN, TR, L, SWIL, SW, DOR. **5)** 'Tauschhandel' – 'handel wymienny': 1600 Klon.Wor. 68, L *Cierpi i wstyd i szkodę; gdy pozwie cygana Że go w sztychu oszukał; cygańska wygrana*. o †1861 Łoż., Sw *Erazm Haz, rajca i mieszczanin lwowski, robi S[ł]ztych] z kupcem tureckim*. o [LBel.] †1861 Łoż., Sw *Charakterystyczne bywają sztychy, czyli transakcje zamienne*. – L, SWIL (prze.), Sw (stp.), DOR (daw.). **6)** 'in eine Metall- oder Holzplatte eingeritztes Bild, Abdruck von einer solchen Platte' – 'obraz wyryty w metalu lub w drewnie, rycina powstała wskutek odbicia tego obrazu': 1647 Lib.Sen. 10, L *Stawni w sztych mistrzowie, Ruben etc*. o (1839–1841) 1978 Rzewuski 296 *miął piękną rękę, iż jego pismo za istny sztych uchodzić mogło*. o (1844–1846) 1976 Fredro Trzy 213 *Z wszystkich portretów, które widzieć mi się zdarzyło najpodobniejszy jest sztych wiedeński z 1814*. o (1898) 1952 Żer.Syzyf. 142, DOR *Pokazywał mu albumy ze ślicznymi fotografiami, kolekcję ładnych sztychów*. o [LBel.] (†1916) 1949–1951 Sienk. Wiad. I 56, DOR *Najpiękniejsze sztychy są miedziorytami, staloryt bowiem, jakkolwiek pod względem delikatności wyżej może stoi, nie posiada dość miękkości i prawie zawsze bywa chłodny*. – CN, TR, L, SWIL, SW, DOR. **7)** 'Bruch, Bruchstück, Fragment' – 'odłam, fragment': [hapax] 1785 Torz.Szkl. 125, L *Gdy będzie szkło czyste, białe, choćby w sztychu pokazało się cokolwiek czerwieniawe, z takiego robić kieliszki*. – L, SWIL, SW. **8)** 'Stich beim Nähen' – 'jedno przebicie igłą, sztydłem tkaniny, skóry itp. podczas szycia; ścieg': [einzQu.] vor 1812 Mag.Mskr., L *Sztych u krawca i szwaczek znaczy każde zaięcie igły w szyciu*. – TR, L, SWIL, SW, DOR (przestarz.). **9)** 'Öffnung am Hüttenofen' – 'otwór pieca hutniczego': [hapax] 1841 Łab., Sw – nur Sw (hut.). **10)** 'Kehlbalken oder zwei Bohlen, die in einem bestimmten Winkel an einem Dachbalken montiert werden' – 'krótka belka albo dwa dyle osadzone pod pewnym kątem w belce dachowej': [hapax] †1860 Podcz., Sw – SWIL (ar.), Sw (bud.). **11)** 'Stichwunde' – 'rana kłuta': [hapax] (1912) 1978 Żer.W.rz. 25 *Przyszła do wniosku, że to nie jest rana od kuli ani nie od cięcia pałaszem, lecz sztych w oko zadany bagnetem*. – TR, Sw. ◊ **Var:** *sztych* subst. m., [hapax] 1588 Calep 281a, SPXVI – nur SPXVI; *sztych* subst. m., 1559 GroicPorz k3, SPXVI – SPXVI, MA CZ, CN, TR, L, SWIL, SW, DOR. ◊ **Etym:** nhd. *Stich* subst. m., 'Stechen, Gefahr, Spatenstich, spitzen Ende, Tauschhandel, Gravur, Stichwunde, Stich beim

Nähen, Öffnung am Hüttenofen', GRI, nur für Inh. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 11. ◇
Der: *sztychować* v. imp., 'vergleichen, gegenüberstellen', (1566) 1639 Gorn.
Dw. 81, L *Dawne dwory są daleko podleysze od terażniejszych, zwłaszcza
sztychując ie z dworem Zygmunta Augusta.* ○ [LBel.] 17. Jh. Łęcz., Sw,
zuerst geb. TR, nur für Inh. 2; *sztychowy* adj., (†1611) 1613 Syr.Ziel. 82, L,
zuerst geb. CN; *sztychowny* adj., [hapax] 1636 Żebr.Ow. 145, L, zuerst geb.
L, nur für Inh. 1; *sztyszerz* subst. m., 'Kupferstecher', [hapax] 1743
BystrzInf E4r, SP17, nur für Inh. 6; *sztyszerz* subst. m., 'Kupferstecher',
(†1887) 1892 Krasz.Kartki 812, DOR, zuerst geb. TR, nur für Inh. 6;
osztzych subst. m., 'spitzer Baumstumpf, hervorstehende Spitze, Kante',
[hapax] 1919 Reym.Fron. 75, DOR, zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 4. ❖ Die
Formen *sztyszerz* und *sztyszerz* können auf nhd. *Stecher* oder auf die
oberdeutsche Lautvariante *Sticher* (GRIMM) zurückgehen, können also
Lehnwörter und keine polnischen Ableitungen sein. TROTZ übersetzt
sztyszerz mit *Petschierstecher*. Die Herkunft von *osztzych* ist unklar.

« zurück blättern vor »